

V Curso de Verán sobre Dinamización Lingüística, Traballando en Lingua
Do compromiso individual aos argumentos
Carballo (A Coruña)

MÉRCORES 15 DE XULLO 2009, 16:00 h

Do compromiso individual aos argumentos

Lingua e ensino

Valentina Formoso Gosende (coordinadora)

LIMIAR

A mesa de traballo “Lingua e ensino” organizouse no momento álxido da polémica sobre a presenza da lingua galega no ensino non universitario. O punto de partida da mesma foi a idea de recoller opinións de axentes sociais implicados no sistema educativo que representaran o máis posible a opinión media da sociedade, polo que se tentou localizar persoas que non estivesen posicionadas en ningún dos extremos que moven o debate.

Contouse, para o desenvolvemento da mesa de traballo, coa presenza física de cinco persoas convidadas cuns perfís significativos, aínda que -obviamente- recollen de xeito parcial unha realidade moi variada que envolve o sistema educativo: tres profesoras, unha nai e un pai, este á súa vez estudante¹.

Escolléronse tres profesoras (o feito de seren mulleres foi coincidencia seguramente derivada dunha cuestión estatística) de dous niveis diferentes da educación non universitaria: unha de primaria e dúas de secundaria, estas últimas docentes especialistas en dúas disciplinas que na actualidades se están impartindo en lingua galega: xeografía e historia (desde o Decreto 247/95) e matemáticas (desde o Decreto 124/2007). Todas elas son funcionarias da Consellaría de Educación, cunha experiencia

¹ Nun primeiro momento estivo barallándose a posibilidade de incorporar estudantes de bacharelato ou mesmo do primeiro ano de universidade pero desbotouse por varias razóns que ían desde a pouca dispoñibilidade a aceptaren o convite ata a pouca información sobre o tema que dicían ter.

no corpo de entre 11 e 13 anos e con usos lingüísticos variados. Presentamos no seguinte cadro algún outro de interese

Participante	Nivel	Experiencia	Datos sociolingüísticos
A	Secundaria: xeografía e historia	Traballa desde 1996 (oposición) Principalmente centros urbanos con alumnado castelanfalante	Lg. materna: castelán Lg. habitual: as dúas
B	Secundaria: matemáticas	Traballa desde 1998 (substituta/ interina; 2007: oposición) en centros de toda Galicia.	Lg. materna: castelán Lg. habitual: castelán
C	Primaria (Experiencia de 6 anos dando nos 1ºs anos de secundaria lg. castelá)	Traballa desde 1995 (interina; 2007- oposición) principalmente centros rurais con alumnado galegofalante	Lg. materna: galego Lg. habitual: as dúas

Ademais destes membros do profesorado acompañounos unha nai castelanfalante da Coruña cunha nena de 11 anos en primaria e un neno en infantil nun colexio público de Montealto onde o ensino é basicamente en galego e mais un pai dun concello rural, galegofalante, con dous nenos en infantil escolarizados nunha unitaria do concello. Este, ademais, viña para contarnos a experiencia de estar cursando un ciclo superior de audioprotesista nun centro concertado de Santiago, ciclo que vén de rematar no presente curso.

Participante	Perfil	Profesión	Datos sociolingüísticos
D	Nai nacida e residente na Coruña con dous nenos en infantil e primaria	Administrativa	Lg. materna: castelán Lg. habitual: castelán
E	Pai nacido e residente en Outes, con dous nenos en infantil nunha unitaria do concello. Estudante de ciclo	Óptico e audioprotesista	Lg. materna: galego Lg. habitual: galego

Coa intención de completar a información que saíse na mesa, previamente entrevistouse tamén a membros do profesorado de primaria e secundaria das mesmas especialidades ca os que estiveron presentes:

Profesorado:

a) Secundaria, especialidade xeografía e historia:

- dúas profesoras, galegofalante unha e castelanfalante a outra, que impartiron clases maioritariamente en centros de zonas rurais con alumnado galegofalante.
- un profesor galegofalante que dá clase nun centro urbano concertado con alumnado castelanfalante.

b) Secundaria, especialidade matemáticas:

- dúas profesoras, unha castelanfalante con experiencia en centros rurais e outra galegofalante que traballou en moi diferentes hábitats debido á súa condición de interina durante 9 anos.

c) Primaria:

- un profesor que se denomina bilingüe e con experiencia en centros rurais basicamente
- unha profesora especialista en audición e linguaxe, galegofalante e recién entrada no corpo.

Tamén se entrevistou a pais de nivel sociocultural medio e medio-alto

- un pai bilingüe urbano cunha filla castelanfalante escolarizada en 2º Bach.
- un pai galegofalante urbano cunha nena castelanfalante escolarizada en infantil
- unha nai galegofalante do rural con dúas nenas galegofalantes escolarizadas en primaria.

Durante a mesa de traballo presencial a coordinadora realizou unha primeira rolda de preguntas encadeadas ós diferentes convidados, e logo foi introducindo as cuestións que o resto dos presentes na sala formulaban por escrito. Pretendeuse desde o primeiro momento que os participantes se expresasen con toda liberdade, insistíuselles en que nos interesaban as súas opinións sinceras e tratouse de deixalos falar “en confianza” para que puidésemos percibir realmente o seu sentir ao respecto do tema a tratar. De feito, para que non puidesen traer ningún discurso preparado, non se lles informou exactamente de cal era o tema a tratar na mesa, só se lles aclarou que terían que estar unha hora arredor dos discentes do curso de verán contestando unhas preguntas sobre o seu traballo.

Despois desta primeira parte que ocupou unha hora e quince minutos, os participantes nesta mesa quedaron debatendo sobre as cuestións alí formuladas. Froito de todo isto xurdiron as seguintes conclusións.

CONCLUSIÓNS

Do material previo e do debate sobre o contido destas entrevistas, mais fundamentalmente da mesa de traballo cos 5 participantes o pasado mércores tiramos as seguintes conclusións:

1. A PERVIVENCIA DO AUTOODIO E DE MOITOS PREXUÍZOS CARA AO GALEGO

No conxunto da sociedade seguen a transmitírselle ao alumnado -por parte do profesorado e de nais e pais- un conxunto de prexuizos que, polo que se percibe, non mudan por máis que transcorren os anos. Citamos 3 dos máis relevantes que observamos:

1. Continúa a se asociar a defensa e o emprego do galego en determinados contextos cunha **opción política** nacionalista e/ou radical. O discurso intereseiro que se vén dando desde hai anos e que se acrecentou a partir do goberno bipartito sobre a asociación entre o uso do galego en determinados contextos e unha determinada militancia, leva a que se perdan moitos galegofalantes nunha converxencia que estes consideran “necesaria” cara ao castelán para non seren “sospeitosos/as” de.... Porén este non é, nin moito menos, o único motivo de converxencia cara á lingua que se considera común e coa que manifestamos “boa educación”, sistema de converxencia que se lle transmite ao alumnado.
2. O galego continúa a ser a lingua dun rural que esmorece, a lingua do pobre, mais non a do progreso. Aquelas persoas que teñen o galego como lingua inicial seguen considerando que non saben falar, avergónzase e renegan do seu galego.
3. Cuestión do estándar e do rexistro culto

- **Aínda no 2009** recollemos por parte de tódolos informantes a falta de introdución da norma estándar e da variedade culta do idioma, por xulgala lonxe dos falantes, idea que sempre sentiu parte do profesorado, moitas nais e pais porque late nunha parte moi importante da sociedade, e está reforzada por determinado discurso onde se acusa o galego normativo de ser unha «neolingua», un código inventado, coma se os estándares das outras linguas no o foran.
- Esta actitude pon de manifesto a falta de conciencia na sociedade galega a respecto do que significa o estándar e as variantes dialectais dunha lingua, algo que as futuras xeracións tampouco están a aprender nos centros de ensino.
- **non se domina** (e moitas veces non se quere dominar, apoiándose nesa desculpa de negación do estándar) por unha gran maioría social que non foi alfabetizada en lingua galega, mais tampouco polos que si tiveron esa alfabetización. Existe unha problemática social que levou a que a ausencia de competencia en lingua galega siga asentada en profesorado, pais-nais e alumnado, que non len en lingua galega: non len literatura porque non a coñecen e non len prensa porque non a hai. Isto reafirma unha situación que deixa a nosa lingua fóra do xogo da vida diaria da poboación galega.

MEDIDAS. Ante esta situación consideramos que:

- Cómpre darlle unha estabilidade definitiva e, fundamentalmente, un importante prestixio, á norma culta do galego.
- Vese necesario que desde a administración se realicen campañas de prestixio do estándar e dos rexistros cultos da lingua, como elemento esencial para a cohesión e a normalización desta.
- Cómpre promover a nosa literatura coa finalidade de que a sociedade a lea, eliminar os estigmas que caen sobre ela, difundila e facer que chegue á

poboación, mais tamén cómpre facer un labor “serio” de fomento do galego nos medios de comunicación de masas.

2. NECESIDADE DE APOIO PEDAGÓXICO PARA O PROFESORADO

O profesorado quéixase en xeral de **falta de formación en lingua galega e da escaseza de materiais de apoio para as clases.**

A deficiente formación da que falan baséase tanto na escaseza de coñecementos sobre terminoloxía específica como no descoñecemento ou a manifestación de falta de competencia nas destrezas básicas, en morfosintaxe e sobre todo en actualización normativa, estando esta cuestión directamente relacionada cos prexuízos que existen cara á norma culta, que se citaron arriba. Mais a realidade é que a falta de seguranza que acusan é unha escusa para xustificaren o seu paso ao castelán.

A isto hai que unirle as queixas por parte das fornadas do novo profesorado que aprobou as oposicións a partir do 2007 (número moi considerable porque houbo moitísimas prazas nestas dúas convocatorias pasadas) a respecto dos “Cursos de galego para profesorado en prácticas” de **obligada** asistencia para todos os aspirantes a funcionarios de carreira, que se queixan de que non se lles deixaban horas nos centros para asistir, querendo isto dicir, que tiñan que en moitos casos gastar horas de asuntos propios para ir a un curso que moitos entenderon como unha “cuestión política”. Transmitíusenos un forte malestar, non unánime -pois os cursos tampouco foron homoxéneos- mais botouse en falta, fundamentalmente, o desenvolvemento das competencias específicas para cada materia, no nivel da terminoloxía, da adquisición de destrezas, de fluidez sintáctica, etc...

Non podemos deixar atrás a queixa do profesorado, tanto de primaria coma de secundaria, pola escaseza de materiais básicos, e isto vai desde, por exemplo, a falta real de mapas en galego, ata a falta de recursos que existen, pero o profesorado descoñece.

MEDIDAS que se propoñen para paliar esta situación:

- En primeiro lugar, vese a necesidade dun **plan de formación** en lingua galega perfectamente deseñado, onde se valore realmente a aprendizaxe da lingua e onde se ofrezan unha serie de facilidades que demostren un compromiso da propia administración. Estes cursos deben puntuar no concurso de traslados nun apartado concreto, debe haber redución horaria para facelos, deben ser adecuados para cada especialidade, centrándose na terminoloxía específica e deben dotar o profesorado de soltura oral, pois a oralidade é a súa ferramenta diaria.
- En segundo lugar, cómpre dotar de materiais “de calidade” todas as especialidades para que haxa vontade de escollelos, mais tamén **facer visible** todo o material existente en lingua galega, ferramentas e recursos que xa hai mais que o profesorado descoñece.

3. REVISIÓN DO PAPEL DO PROFESORADO EN LINGUA GALEGA

Houbo coincidencia en deixar constancia do papel errado que mantivo unha parte do profesorado de lingua galega durante todos estes anos quer por penalizaren, desde unha perspectiva excesivamente reduccionista, galegofalantes (tanto do profesorado coma do alumnado) que empregaban castelanismos léxicos e aos que non se lles valoraba a súa riqueza fonética, expresiva, de léxico autóctono diferenciado, quer por non lle daren a debida relevancia (ou por non o poderen facer) ao aspecto oral. Cómpre, nesta liña, potenciar unha pedagogía que se enfrente ao proceso de ensino-aprendizaxe da lingua galega desde a óptica de estarmos a traballar cunha lingua ameazada, un aspecto que debería merecer moita máis atención.

Se a isto se lle une a falta de formación do profesorado das diferentes especialidades sobre por exemplo variantes dialectais da lingua, sobre a norma culta (o que provoca que redacten apuntamentos, exames, etc.. con faltas de ortografía ou que non corrigan nunca os textos do alumnado) e sobre moitas outras cuestións que afectan á situación

da nosa lingua, provocou un acrecentamento de prexuízos no grupo de galegofalantes que deriva na perda de falantes entre o grupo que -ata hai pouco- era bastante numeroso e que tiña a “materia prima” (a lingua galega de seu) que o profesorado só debía pulir.

MEDIDAS. A raíz disto concordouse:

- Débese enviar unha mensaxe clara e contundente ao profesorado en xeral e ao de lingua galega en particular sobre a pedagogía que se debe empregar. Queiramos ou non, ser profesor/a de lingua galega non é o mesmo que ser de matemáticas ou de lingua española.
- Cómpre que na formación dos futuros docentes de lingua galega e literatura se inclúan perspectivas didácticas que recollan o enfoque comunicativo na aprendizaxe da lingua.

4. ADQUISICIÓN POR PARTE DO ALUMNADO DA COMPETENCIA EN GALEGO E O EMPREGO DA TERMINOLOXÍA ESPECÍFICA

Segundo pais-nais e profesorado, o alumnado, tanto o galegofalante coma aquel castelanfalante que recibe a maioría do ensino en galego, acada **competencia nas dúas linguas**. O ensino vese neste momento como a ferramenta que dota o alumnado en contextos urbanos e contornos familiares castelanfalantes de competencia lingüística en galego (competencia, que non mudanza de usos) e négase que a competencia en lingua castelá estea ameazada pola escolarización en galego.

Recoñece o profesorado a **ausencia de queixas por parte do alumnado** motivadas pola obriga de recibiren as ciencias sociais (xeografía e historia) ou as matemáticas en lingua galega. Porén, o profesorado comeza a detectar alumnado que expresa actitudes negativas cara ao galego nas clases que non son de linguas, e que reflicten os discursos que están calando na sociedade. Tamén se queixa o profesorado, ao lado de nais e pais, de que nos últimos tempos se comeza a vivir unha tensión nos centros arredor do tema

lingüístico que antes non se percibía dentro das comunidades educativas, pese a que sempre houbo grupos e distinción entre os defensores e detractores do galego.

O profesorado con obriga de dar as aulas en lingua galega reconece que **o alumnado** -en termos xerais- **non presenta ningún problema co léxico específico** desas materias, nin coa realización dos exames ou tarefas en lingua galega. Aprenden a terminoloxía específica tal e como lla transmite o profesorado e resúltalle indiferente se está nunha lingua ou noutra. Todos concordan que os únicos que presentan problemas son os pais.

O profesorado de cs. sociais (xeografía e historia) de secundaria, que xa leva 12 cursos de rodaxe coa obriga de impartir a súa materia en galego, pon en valor o importante labor que neste sentido teña feito o profesorado de primaria no seu momento no tocante a nomenclaturas básicas que teñen que asentarse en materias como Coñecemento do medio, par que se vaia asentando o léxico específico en galego.

Tampouco o profesorado ve problema, nin en contextos castelanizados nin nos máis galeguizados, en que o alumando entregue traballos en galego mais si atopan alumnado con escasa ou nula competencia en expresión oral que só consegue expresarse en galego se existe unha “motivación” durante todo o curso por parte do profesorado. Cómpre deixar constancia de que na enquisa de satisfacción que se lles pasa ao alumnado naqueles centros en que existe un programa de calidade (nos concertados en todos) este rarisimamente se queixa por que haxa materias en lingua galega, mais si o fai unha porcentaxe bastante considerable de pais na enquisa correspondente.

MEDIDAS. Algunhas medidas para axudar a mellorar este aspecto serían:

- Recoñécese a necesidade de chegar a nais e pais cun discurso que poña en valor o ensino do galego e que elimine prexuizos sobre a adquisición de léxico en lingua galega e contrarrestar así a campaña anti-galega que determinados medios de comunicación de masas están facendo. Vólvese algo imprescindible para que no canto de que os pais se poñan en contra de que o alumnado aprenda que existe un río Douro ou de que as matemáticas e a física se lle impartan en galego, vexa o valor de que o fillo/a o aprenda. Quizais a curto

prazo se necesitase unha campaña perfectamente articulada desde a SXPL onde se axudase dos ENDL dos centros para facer chegar ás familias de maneira unánime unha mensaxe neste sentido.

- Tamén son imprescindibles campañas cara ás familias que deixen á vista unha administración que aposta polo ensino en galego con mensaxes moi claras sobre a vantaxe da aprendizaxe en lingua galega en contextos castelanfalantes e tamén en contornos galegofalantes, onde os pais manifestan os prexuízos cara a lingua propia ao inclinárense por un ensino en castelán porque é a lingua prestixiada e cren que lles chega co galego que “xa saben”. Medidas serias serían as que promocionasen a lingua demostrando que non hai “imposición” do galego a través das actuacións encamiñadas a eliminar prexuízos a falantes e non falantes.
- Cómpre tamén un labor de fomento da lingua entre o profesorado en xeral para que deixe de sentir, e de transmitirlle ao alumnado- a idea de que dar determinadas aulas en lingua galega é unha imposición.

5. NECESIDADE DE DESLIGAR LINGUA E POLÍTICA

Reiterouse por parte de profesorado e das familias o pedimento de que a lingua estea desligada de medidas políticas interesadas e hipócritas, polo que se reclama que o discurso sobre a lingua circule á marxe de opcións políticas concretas. Faise, nese sentido, un chamamento á clase política para que no tema da lingua empreguen datos rigorosos e que deixen aos profesionais as descrições sociolingüísticas; xa que na situación actual cómpre diferenciar ben o discurso político que defenda cadaquén, a nivel particular e/ou partidario, daquel técnico e rigoroso que parte de estudos académicos previos ou que pertence a ámbitos obxectivos perfectamente contrastados.

Ademais concrétase o malestar coa política en dous puntos que afectan directamente o ámbito educativo:

1. Os continuos cambios na lexislación educativa, que provocan un rexeitamento de toda a comunidade, moi especialmente do profesorado,

sobre todo porque sempre se fan á marxe del. Entre as persoas entrevistadas non se atacou nunca o contido do Decreto 124/2007, pero si que houbera un cambio máis. Deixouse constancia do malestar que producían as mudanzas, provocadas polo cambio de color do goberno, de leis, decretos... que nin se acaban de aplicar, nin se avalían e que simplemente se eliminan por cuestións políticas.

2. Profesorado e pais (informados) son sabedores de que existe un incumprimento consciente da lexislación lingüística no ámbito educativo, sobre o que non pesa ningunha sanción.

MEDIDAS:

Para mudar a perspectiva sobre a política e a lingua cómpre intervir desde un discurso **rigoroso** que chegue á sociedade, desde unha mudanza das posturas da administración educativa, e desde un acatamento por parte da clase política de que o ensino e a lingua no ensino merece un respecto que pasa por estar á marxe de programas políticos concretos que reviran todo cada 4 anos.

Resulta neste momento imprescindible transmitir a idea de que a cuestión da aprendizaxe das linguas no ensino é unha cuestión que ten que estar atenta ao que din os especialistas na materia: pedagogos, sociolingüistas, investigadores en aprendizaxe e adquisición de linguas... e non un tema que poida servir para facer demagogia política.